

בס"ד

שיעור הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

בקבת התורה

- תקנה -

נמסר בש"ק פ' במדבר ה'תשע"ח

בש"ק פ' נשא יחל השיעור אי"ה בשעה 17:35 אחה"צ

מנחה בשעה 17:15. השיעור יהיה בענין:

נזירות

לעילוי נשמת ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל ור' שמואל יצחק ב"ר דוד זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

שיעור הגר"א עוזר שליט"א - תקנה - נמסר בחג השבועות ה'תשע"ח

ברכת התורה

[ברכת התורה, מנייתה כמצוה לעצמה]

א בגמרא ברכות (כא.) אמר רב יהודה מניין לברכת התורה לפנייה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקיננו. ובהמשך הסוגיא דנו ללמוד בקל וחומר ברכת התורה לאחריה מברכת המזון, וכן ברכת המזון לפנייה מברכת התורה, ודחו. וכתב הרמב"ן (בספר המצוות, הוספות למ"ע טו) שמבואר מסוגיא זו שברכת התורה מדאוריתא. ועל פי זה מנאה כמצוה בפני עצמה, 'להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לו בתתו תורתו אלינו, וכאשר נצטוינו בברכה אחר כל האכילה כן נצטוינו בזו'. ואילו הרמב"ם לא מנה ברכת התורה במנין המצוות. וב'מגילת אסתר' הצדיק דברי הרמב"ן בזה המקום.

ובדעת הרמב"ם יש אומרים שנקט ברכת התורה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, שלא כפשטות הסוגיא (כן כתב הפר"ח מזו והשאג"א כד וכן דעת רוב האחרונים). ואילו בקרית ספר (הל' תפילה פ"ב) כתב בדעת הרמב"ם שהיא מדאוריתא אלא שלא מנאה כמצוה לעצמה מפני שהיא כלולה במצות הלימוד. אכן הרמב"ן כבר הרגיש בסברא זו ודחאה, שאין ראוי למנות את הברכה מצוה אחת עם הקריאה כשם שמקרא ביכורים אינו נמנה אחת עם הבאתם. וצריך להבין במה נחלקו, ומה טעמו של הרמב"ם לחלק בין מקרא ביכורים שמנאה כמצוה לעצמה, לברכה"ת שלא מנאה. ואף אם ננקוט שלדעת הרמב"ם ברכה זו מדרבנן, על כל פנים צריכים אנו לחילוק זה אליבא דספר החינוך, שהרי כתב (במצוה תל) שברכת התורה מדאוריתא ואעפ"כ לא מנאה למצוה בפנ"ע, בניגוד למקרא ביכורים שמנאה כמצוה נפרדת מההבאה.

[מחלוקת הראשונים בגדר ברכה"ת, אם היא 'ברכת המצוה' או 'ברכת הודאה']

ב והנה כבר חקרו בגדר ברכת התורה, אם היא ברכת ההודאה על נתינת התורה, או ברכת המצוות היא, על מצות הלימוד. ונראה שנחלקו בדבר הראשונים; מלשון הרמב"ן הנ"ל בספר המצוות מבואר שהיא ברכת ההודאה כנ"ל. ואילו מהרשב"א (מובא בב"י מזו) אין נראה כן, שנשאל על כך שאין מברכים לאחר הלימוד, וכתב מפני שקריאה בתורה מצוה ואין מברכים על המצוות לאחריהן כדאמרינן בנדה (נא:). ושונה קריאת התורה בבית הכנסת שמברכין לאחריה מפני שהיא תקנה, ועל התקנות מברכים לפנייהם ולאחריהם. ומבואר בדבריו שהיא ברכת המצוה, שלכך אין בה ברכה לאחר הלימוד.

ואולם הרי"ד (שהביא בשבלי הלקט סי' ה, הובא בקה"י ברכות כב) כתב טעם אחר לכך שאין היחיד מברך לאחר הלימוד - מפני שאין קצבה לעסק התורה שיברך לאחריה. ומשמע שלדעתו אינה כברכת המצוה, שאל"כ למה הוצרך לסברא זו הלא קיי"ל

[דלא כבני מערבא] שאין מברכים על גמר המצוה. * מאידך באו"ז (קמ) מנאה לברכה זו בין שאר ברכות המצוות. הרי משמע שנחלקו בדבר הדעות; הרמב"ן והרי"ד נקטו שברכת ההודאה היא, והאו"ז והרשב"א נקטו שהיא ברכת המצוות.

ולכאן אפשר לפרש שבנידון זה נחלקו הרמב"ם והרמב"ן; הרמב"ן שנקט שם בכל דבריו שהיא ברכת ההודאה, לכך השוה זאת למקרא ביכורים שבעצם הוא ענין נפרד ממצות ההבאה, להודות על הארץ ושאר הטובות אשר גמלנו ה', וכן ברכת התורה ענינה להודות על נתינת התורה לישראל, והוא ענין נפרד ממצות הלימוד. לא כן הרמב"ם [גם אם נקט שהיא מחויבת מדאוריתא כדברי הקרי"ס] ובעל ספר החינוך, הם נוקטים שהיא ברכת המצוה ולכך הברכה שייכת לעצם מצות הלימוד ואינה דבר נפרד כדברי הקרי"ס, שהברכה נבחנת כחלק מאופן קיום מצות לימוד התורה וכדלהלן, הלכך אין זה דומה למקרא ביכורים שהוא ענין הודאה העומד לעצמו ולכך נמנה כמצוה נפרדת מגוף ההבאה.

ואמנם כן הם דברי הרמב"ם בתשובה (בפאה"ד ט ועוד), כשדן אודות ברכה בבית הכנסת על קריאה בספר פסול, הביא כמשל את ברכת התורה של היחיד, שקורא גם כשלומד בלא ספר כלל הואיל והברכה היא על מצות הלימוד והמצוה מתקיימת בכל אופן. הרי משמע שנקט שהיא ברכת המצוה.

[ברכת המצוה אינה נבחנת כקיום לעצמו אלא המצוה עצמה טעונה ברכה]

ואכן יש להוכיח מהרבה מקומות שכן הוא הגדר בכל ברכות המצוות, שחייב הברכה אינו דין נפרד מקיום המצוה אלא גדר צורת עשייתה המצוה לעשותה בברכה, והעדר הברכה הוי חסרון בעצם עשיית המצוה, מדרבנן. ונביא כאן בקצרה ארבע ראיות; בתורא"ש בברכות (טו) כתב עפ"י דיוק לשון הגמרא שרק משום שברכת המצוות מדרבנן לכך אין הברכה מעכבת המצוה, אבל אם היתה מדאוריתא - היתה מעכבת. הרי שגדר הדבר הוא שצורת עשיית המצוה היא בברכה שאל"כ נהי דביטל מצות ברכה אך מדוע המצוה תיבטל בשל חסרון הברכה. וכן משמע ממה שדרשו בוידוי מעשר 'ולא שכחתי' - מלברכך (רש"י, והיא משנה בסוף מעשר שני) [וכבר דנו בזה אם זו אסמכתא בעלמא דהא ברכהמ"צ מדרבנן], משמע שהברכה שייכת לקיום המצוה

א וכו"ב ביאר בקה"י שם אלא שהוא נקט גדר אחר לברכה, וכדלהלן. ולענ"ד אין הראיה מהרי"ד מוכחת, דמ"מ בא הרי"ד ליתן טעם לכך שלא השוה חכמים מידותיהם ורק בקריאה בבית הכנסת תקנו ברכה לאחריה, לא בלימוד היחיד, ואף אם הברכה שלפניה ברכת המצוה היא, היה לחכמים לתקן ברכה לאחריה, וכן מציינו בקריאת ההלל שתקנו ברכה שלאחריה הגם שהברכה שלפניה היא ברכת המצוה. וכן בקריאת המגילה ברבים. לכך כתב מפני שללימוד זה יש קצבה ולימוד זה אין. ועוד י"ל שרצה ליתן טעם נכון גם אליבא דבני מערבא שמברכים בגמר המצוות, והרי בירושלמי גופא (ברכות פ"ז) מבואר שעל התורה אין מברכים לאחריה ביחיד, וע"כ יש טעם נוסף בדבר. וגם הרשב"א באותה תשובה (בסוף ח"ו) הזכיר טעם זה אליבא דבני מערבא.

ולדעת השו"ע הן חייבות בברכה"ת ולא רשות בלבד. וע' בבאה"ל לדעת השו"ע אשה יכולה להוציא איש בברכה"ת כיון שהיא מחויבת בה, ומשא"כ לשיטת הגר"א דמברכת בתורת רשות אינה יכולה להוציא את האישי'.

והגר"א שהשיג, דעתו שברכה"ת היא ברכת המצוות, כפי שמבוארת שיטתו בכמה מקומות וכדלהלן, ועל כן הקשה מדוע הנשים חייבות לברך והלא אינן מצוות במצוה זו.

ולפי"ז שוב יש לבאר טעם אחר בדעת הרמב"ם החינוך שלא מנאה כמצוה בפנ"ע, שסובר כהגר"ח שהתורה טעונה ברכה, וכך צורת הלימוד, ועל כן אינה כמצוה בפנ"ע כי זהו מפרטי תלמוד תורה, משא"כ להרמב"ן היא ברכת ההודאה ואינה כלולה במצות הלימוד.

[ואופן] נוסף מצינו בגדר ברכות התורה בקהלות יעקב (ברכות כב) שכתב שגדר ברכה"ת הוא כעין ברכות הנהנין. וזהו על פי מה שכתב הט"ז (ביו"ד רכא סקמ"ג) דאין אומרים 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' בתלמוד תורה מפני שהתורה משמחת לב ויש הנאה בלימודו, שעל כן אסור ללמוד בתשעה באב. ואמנם לא רק שיש בלימוד הנאה ושמחה, אלא יש אומרים שהשמחה והתענוג שבלימוד הם עיקר במצוה גופא, כפי שכתב בהקדמת אגלי טל שעיקר מצות הלימוד מתקיימת כששש ושמח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו, שבכך הוא דבוק לתורה, נמצא שגם התענוג מצוה. ויסוד לדברים אלו יש בחדושי ר"א מן ההר בנדרים (מה). 'אבל מצות לימוד שהוא ענין ציור הלב וידיעת האמת, עיקר הצווי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג וליהנות במדע לשמח לבבו ושכלו כדכתיב פקודי ד' ישירים משמחי לב'.^ד

[ומובן] לפי"ז מה שאומרים 'הערב' בברכה"ת, ולר"ת אין זו ברכה לעצמה אלא חלק מברכת לעסוק בד"ת, והלא דבר הוא, מדוע תקנו תפילה על ערבות בתוך ברכת התורה, מה שלא מצינו בשאר ברכות המצוות. אלא משום שמתיקות התורה היא עיקר במצוה גופא, ונתבאר ענין זה בהרחבה ע"ד הדרוש]. וכעיקר דרך זו שהוא בגדר ברכת הנהנין נקט הלבוש]

[בירור שיטות הרמב"ם והרמב"ן]

(ד) אלא דיש להקשות סתירה בדברי הרמב"ן, ממה שכתב בחדושו (בריש ברכות) שברכת אהבת עולם ברכת המצוה היא לקריאת שמע דברכת שינון תורה היא, והשוה זאת לברכת קריאת התורה, שלא כברכת 'יוצר אור' שהיא ברכת השבח ע"ש, ומבואר דנקט שברכה"ת היא ברכת המצוות, וכיצד דבריו אלו תואמים עם מש"כ בספר המצוות שהיא ברכת ההודאה על נתינת התורה.

ד יש להעיר שבמהרה"ל שם משמע שהשוה ברכה"ת לשאר מצוות רק רצה לומר דעדיפא משום סברא אחרת, שגם הנשים צריכות לקרוא פרשת קרבנות ופסוד"ז ועוד, הלכך שייכות הן למצוות קריאה. ומ' דלא נחית לסברת הגר"ח דהתורה גופא טעונה ברכה, גם בלא מצוה.

ה וע' בהגהות הגרמ"ש על ר"י מגאש ספ"ק דב"ק, ואולם בר"ן (שם ובדף לו.) מבואר שאף בלימוד תורה אומרים 'מצוות לאו ליהנות ניתנו'. וע' בהרחבה בשיעור ריח.

גופא, שאילולא כן מדוע יתודה כאן על מצוה זו והלא אינו מתודה אלא על קיום דיני המעשרות בלבד; וכן ממה ששנינו (בפ"א דתרומות) אילים לא יתרום בגלל שאינו יכול לברך, משמע שחסרון הברכה מחסיר במצוה עצמה, שאל"כ הלא גם כשלא יתרום הוא אלא אחר, יפסיד הוא את הברכה ומדוע לא יתרום - אם לא משום שהמצוה תיפסד את ברכתה. ועוד הוכחה ליסוד זה מדברי התוס' בחולין (פו) שהחוטף מצוה מחברו משלם רק עשרה שקלים ולא עשרים, אע"פ שהפסידו גם הברכה - דהמצוה והברכה חדא ענינא הוא.^ב

[עוד בגדר ברכת התורה]

(ג) אכן אף שבשיטת הרמב"ם שפיר יתכן לבאר כן, אבל בלשון החינוך לא משמע כלל כהצד שהיא ברכת המצוות. ונראה לבאר באופן אחר, דהנה גם לפי הצד שאינה ברכת המצוה אין הכרח לפרש שהיא ברכת ההודאה כפי שנתבאר מהרמב"ן, דהגר"ח (מובא בחדושי מרן רי"ז הלוי פי"א מהל' ברכות. וע' בספר עמק ברכה) נקט שהגדר הוא שהתורה עצמה טעונה ברכה. והיינו שאופן לימוד תורה [לאו דוקא בגלל המצוה שבו] טעון ברכה לפניו, שאמרה תורה שלא יגש אל הקודש באקראי ובלא הכנה של קריאת שם שמים ונתינת גודל לאלקיננו. ובזה יישב הגר"ח פסק השו"ע (מו"ד) שנשים מברכות ברכת התורה, ומקור הדברים בספר האגור בשם מהרי"ל. והגר"א השיג הלא מקרא צווח ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם והיאך תאמר האשה 'וצונו', אלא העיקר כמוש"כ התוס' שנשים יכולות לברך על מצות עשה שהזמן גרמן אעפ"י שפטורות מהן, וכמו"כ יכולות לברך ברכה"ת אם ירצו. אך השו"ע עצמו הלא נוקט שאשה אינה מברכת על מצוות שהיא פטורה מהן וכיצד נקט שמברכות ברכה"ת [וכבר הוכיח בספר בית הלוי (ח"א ו) שלימוד תורה באשה, אף באותן מצוות שהיא מצווה עליהן, אין בדבר מצוה עצמית של לימוד אלא כאמצעי והכשר מצוה לדעת מה לעשות]. ובזה ביאר בבית הלוי (בהקדמתו שם) ענין הקדמת נעשה לנשמע וענין שני כתרנים שזכו ישראל. וכן ביאר (בספרו עה"ת בפר' משפטים) ענין 'לא ברכו בתורה תחילה' וכבר קדם בזה החת"ס], ומה שנימק האגור שחייבות ללמוד המצוות שלהן, ביאר הביה"ל שאין פירושו שמשום כך שייכת בהן מצות הלימוד, אלא כוונתו לומר דלא נימא דקעבדה איסורא בלימודה, דהמלמד בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות וא"כ לא דמי לשאר מצוות שהרשות בידן לעשותן - על זה תירץ שהן שייכות בלימוד מצוותיהן, אבל לא שמקיימות בכך מצות תלמוד תורה, ומה שמברכות הוא רק לפי שיטת ר"ת שיכולות לברך גם על מצוות שפטורות מהן. [ואמנם כפי ביאורו כן נמצא במקור דברי האגור בשם מהרי"ל - בשו"ת מהרי"ל החדשות (מה) שיצא לאור לאחרונה] - וביאר הגר"ח שהברכה קאי על התורה עצמה ולא על המצוה שבלימוד, הלכך גם הנשים שפיר מברכות מטעם שהתורה עצמה טעונה ברכה, בין אם מתקיימת בכך מצות לימוד בין אם לא מתקיימת המצוה,

ב וע' בשיעור עג.

ג וכ"כ כמה אחרונים (ע' שיעור ברכה מז; אב"ז יו"ד שני; דובב מישרים ח"א צא) אם כי אין הדבר מוסכם - ע' בחדושי ריעב"ץ קדושין לד. ועירובין צו.

מ"מ עיקר דברי הירושלמי קיימים גם לדידן, שמלבד הדין דאורייתא יש עוד דין נוסף מדרבנן של ברכת המצוה.¹

ומעתה יש לומר שגם שמואל וגם רב המנונא מודו ששני הדינים איתנהו בברכה"ת, ברכת ההודאה וברכת המצוות, אלא דסבירא להו שבכל נוסח של ברכה מקיים שפיר שני הדינים, ורק נחלקו איזה מטבע נוסח עדיף, אם מטבע דברכה"מ או מטבע דברכת ההודאה (וע' באג"מ שם). והנה באדם המסופק אם בירך ברכה"ת כתב הפר"ח (מז) שצריך לברך שוב מספק כיון שהוא ספקא דאורייתא. ונקט שם שצריך לברך כל שלש הברכות, כמו בברכת המזון שמשפק מברך אף ברכת 'הטוב והמטיב' כדי שלא יזלזלו בה. אבל בשאג"א (כה) כתב שיברך רק ברכת 'אשר בחר בנו'. ולפי האמור יש להצדיק דבריו מטעם אחר, דהא הם שני עניני ברכות; מדאו' מברך ברכת הודאה בלבד, ומדרבנן ברכת 'אשר קדשנו במצוותיו', הלכך בספק אינו מברך אלא הברכה מדאורייתא, אבל ספק בברכת המצוות לקולא, וכיון שהם שני ענינים נפרדים של הברכות אין שייך בזה זלזול אם יברך אחת (וע' באג"מ שם).

והנה הגרא"ו הקשה (מובא בספר דבר אברהם ח"א טז) לפי מה שמשמע בתורא"ש ברכות שאילולא ברכת המצוה היתה מדאורייתא, היתה מעכבת בקיום המצוה, א"כ ברכת התורה שהיא מדאורייתא, הכי נימא שאם למד בלא ברכה לא קיים המצוה. אך להנ"ל אתי שפיר לדעת הרמב"ן, שזה שברכת התורה דאורייתא היינו רק בגדר ברכת ההודאה, ובוה ודאי אין צד שיעכב המצוה, ואילו צד ברכת המצוות שבה, ודאי אינה אלא מדרבנן.

[שיטות השו"ע והגר"א; ברכה על הרהור בדברי תורה]

ה) לפי כל זה מתבארים כמה דברים מוקשים בדברי הפוסקים; השו"ע (מז,ג) פסק שהמהרהר בדברי תורה אין צריך לברך. והקשה הגר"א הלא ודאי איכא מצוה בהרהור שנאמר 'והגית בו' ור"ל בלב כמו 'הגיון לבי'. ולכאו' יש ליישב דעת השו"ע כיון דילפינן לה מקרא ד'כי שם ה' אקרא', דומיא ד'קריאה' בעינן שהיא בפה, וכ"כ השאג"א (כד). אלא שהגר"א חבר (בבנין עולם ו) הקשה על כך הלא הקריאה האמורה כאן קאי על הברכה ולא על התורה כדפרש"י (בברכות כא). עפ"י הגמרא ביומא (לו). שאמר להם משה לישראל כי שם ה' אקרא - בברכה, אתם 'הבו גדל לאלקיננו' - ענו אחרי אמון. אך השאג"א הבין כפשט דברי הגמרא דקריאה בשם ה' היינו הקריאה בתורה כמו שהביא לפרש המהרש"א [והוא מרבנו טודרוס הלוי בן אחיו של הרמ"ה בספרו 'אוצר הכבוד'] דכל התורה שמותיו של הקב"ה". [וכדוגמא, במה שמצינו בבעל קרי לאחר תקנת עזרא שמהרהר בלבו ואינו מברך, ומבואר בגמרא (כ: ורש"י) שאף אם הרהור כדיבור דמי מ"מ לא יוציא בשפתיו אלא יהרהר כדאשכחן בסיני שהפרישן מאשה

¹ אך יש מקום לדחות לדידן דאף בשל יחיד חייב מהתורה, יתכן שלא ראו חכמים לתקן ברכה"מ צ" שהרי כבר מברך בלא"ה, ואעפ"י שהוא גדר אחר של ברכה (וכמו שדנו כיו"ב אודות נטילת לולב ביום הראשון, שאין קיים בו הדין דרבנן של זכר למקדש הנוהג כל שבעת הימים, ועוד כע"ז). ורק להירושלמי שאינו מברך מהתורה ביחיד כלל, הוצרכו לתקן ברכה על מצות היחיד.

ח וע' צדקת הצדיק קפב.

[שתי בחינות ישנן בברכות התורה: ברכת ההודאה ושבה וברכה על מצות הלימוד]

אך נראה שבאמת שתי הבחינות קיימות בברכת התורה, דהנה פליגי אמוראי (בברכות יא): בנוסח ברכת התורה, אם 'אקב"ו לעסוק בדברי תורה' [או כנוסח הרי"ף 'על דברי תורה'], ור' יוחנן מסיים 'הערב נא וכו'. ורב המנונא אמר 'אשר בחר בנו וכו'. ואמר רב המנונא זו מעולה שבברכות. ומסיים הלכך לימרינהו לכולהו. ולכאורה נראה שנחלקו בעיקר השאלה הנ"ל, אם היא ברכת המצוה ונוסחתה כשאר ברכות המצוות, 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו', או ברכת ההודאה על בחירת ישראל ונתינת התורה להם. ואמנם כבר עמדו הראשונים על מאי דמסיק הגמ' דנימרינהו לכולהו שלא מצינו שתי ברכות על מצוה אחת ומה נשתנה הכא. [ובעה"מ שם ביאר ששלש הברכות הן כנגד מקרא משנה ומדרש, ובתר"י כתב דלפי שיטת ר"ת שהן שתי ברכות הן כנגד תורה שבכתב ותורה שבע"פ. והלבוש כתב שאחת הברכות קאי על הלימוד של אתמול, שמשישן שנת הלילה נעשה הפסק באותו לימוד, ועתה הוא מברך ברכת הנהנין שלאחריה על התורה של אמש ומברך שוב על הלימוד החדש]. ופירשו הב"ח (מז) והפני-יהושע (וכן האריך באג"מ ח"א כא וח"ב ג) שהראשונה היא ברכת המצוה והשניה ברכת השבח על נתינת התורה. וכן נמצא לאחד מן הראשונים מבעלי התוספות, ב'ש"ת מן השמים' (י) שהראשונה היא ברכת המצוה והשניה ברכת ההודאה על נתינת התורה.

ואם כן נראה לפי זה בדעת הרמב"ן שאמנם מדאורייתא גדר הברכה הוא ברכת ההודאה כמו שכתב בספר המצוות, אלא דהרי לא נגרעה מצות ת"ת משאר מצוות שתקנו עליהן חכמים ברכה לפנייהם, ומצד זה כתב שהיא ברכה על מצות שינון תורה, והיינו מדרבנן [ואם כי יוצא ידי 'ברכת המצוה' גם בנוסח של שבה, כגון אהבה רבה, מ"מ תקנו חכמים לכתחילה טופס ברכה שוה לכל המצוות, 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו'].

וכבר נמצא הדבר מבואר בירושלמי (פ"ז דברכות ה"א), שאמרו לא למדו ברכת התורה מברכת הזימון אלא לרבים כלומר בלימוד הרבים. ומקשה אם כן כשלומד בינו לבין עצמו לא יברך, וא"ר אבא מרי אחי רבי יוסי עשאוה כשאר כל מצותיה של תורה, מה שאר כל המצוות טעונות ברכה אף זו טעונה ברכה. ובמשכנות יעקב (ס) נקט כן להלכה, שדוקא בלימוד תורה ברבים הברכה היא מדאורייתא אבל ביחיד הריהי כשאר מצוות. וכן האריך הגר"ר שפירא (תורת רפאל א ב'). וכבר קדמם בספר באר שבע (בסוטה לג מא. והובא במג"א קלט סק"ה). הרי מבואר בירושלמי שמלבד חיוב דאורייתא של ברכת ההודאה הדומה לברכת הזימון, יש חיוב דרבנן לברך כשאר מצוות. וא"כ אף לפי מה שאנו נוקטים כדעת שאר הפוסקים שהחיוב מדאורייתא הוא גם ביחיד ודלא כהירושלמי,

¹ לכאורה לפי פשטות הירושלמי כל לימוד תורה בציבור מחייב ברכה מדאורייתא, ולאו דוקא קריאה בתורה [ורק להבא-שבע בבאור דברי רש"י בסוטה י"ל שהקריאה בתורה יש בה חלות דין דאורייתא]. [והגר"א שליט"א הורה שהנעוירים בלילה וקוראים מגילת רות בברכה קודם התפילה אינם חייבים מדאורייתא לברך ברכה"ת על קריאה זו, שיצאו בברכה שמברכים על הקריאה].

בה], וא"כ הלא המצוה מתקיימת גם בהרהור ומדוע לא יברך [ולא ס"ל להגרא"א כהב"י הנ"ל שאין מברכים על מצוות בלא מעשה. אי נמי ס"ל שזהו דוקא בתקנת חכמים, אבל בברכת המצוה דאורייתא לא שמענו לחלק בין מעשה למחשבה^א], וזהו שהשיג הגר"א שצריך לברך גם על הרהור.

ואולם השו"ע נקט ששני הדינים איתנהו בברכה"ת, ומדאורייתא היא ברכת ההודאה ומצד זה ודאי אין צריך מעשה, וכשאר ברכות השבח וההודאה, אלא שמ"מ לא נצטוינו לומר ברכה זו אלא על צורת קריאה מסוימת דומיא ד'כי שם ה' אקרא', משא"כ בהרהור. אלא שהלא שמבואר בירושלמי שמלבד ברכת ההודאה לא גרעה מצוה זו משאר מצוות שתקנו בהן ברכת המצוה ומצד זה היה לנו לברך אף שלא בצורת 'קריאה' כיון שמ"מ מקיים המצוה, אלא שברכת המצוות שבברכה"ת אינה אלא מדרבנן ולא תקנו חכמים לברך אלא על עשיית מעשה ולא במחשבה, משא"כ בכתיבה דאיכא מעשה שפיר מברך כשאר ברכות המצוה [ושב מברך כל הברכות, שלא חילקו בברכות וכנ"ל]^ב.

[הסמכת הברכה ללימוד; הסח הדעת במשך היום; בנשים]

ו) והנה מצינו מחלוקת הפוסקים בענין הצרכת סמיכות הלימוד לברכה; השו"ע (מו"ט) נקט מעיקר דינא שאם הפסיק בין ברכת התורה ללימודו אין בכך כלום, וכמו שבין לימוד ללימוד אדם מפסיק ואעפ"כ אינו חוזר ומברך כשלומד, והיינו משום שאין הסח הדעת מהלימוד אלא הכל כלימוד אחד ארוך מאחר שמצווה ללמוד כל היום וכמוש"כ הראשונים. והגר"א השיג ונקט שאם לא למד לאלתר צריך לברך שוב, וכמו בכל ברכת המצוות שאם הפסיק בין הברכה להתחלת המצוה בכל אופן צריך לחזור ולברך ואעפ"י שלא הסיח דעתו. ובאור מחלוקתם מובן היטב לפי הנ"ל; הגר"א הולך לשיטתו שהיא ברכת המצוות, והרי אם לא ילמד מיד, יצאה ברכתו לבטלה, אבל השו"ע נקט שהיא ברכת הודאה ובעצם יש לה קיום מצד עצמה, ולכן אעפ"י שלא למד לאלתר אינה ברכה לבטלה ותו ממילא שפיר חשיבא 'ברכה' גם לענין ברכת המצוות, ורק משום הסח הדעת והפסק אתינן עלה, וכיון שדעתו להמשיך ללמוד כל היום אין זה הסח הדעת, וכמו בין לימוד ללימוד.

ז) והנה הצ"ח (בברכות יא) העיר שנראה מצד הסברא שנשים המברכות ברכת התורה, הואיל ואינן מצוות בלימוד הרי אם

אך מלשון הגר"א שם משמע דמקשה אף למ"ד למקרא צריך לברך.

יא ויש ליתן טעם מדוע לא תקנו בזה חכמים ענין דא"ו לברך אף על הרהור. וי"ל שהחמירו מפני הרואים שמברך בלא עשייה וסבורים כאילו בירך לבטלה, משא"כ ברכת התורה שמחוייב לברך מדאורייתא אף על הרהור, לא עקרו מצוותו בגלל חשש זה. גם י"ל שבעצם הברכה הלא איכא היכרא שמהרהר ע"פ בד"ת מצד תוכן הברכה עצמה וכשם שיש אסורים לעשות מצוה במקום מטונף בגלל הרהור, נמצא א"כ שלעולם אינו נראה לכתוב (דמדאו' אף אם לא הקדים הברכה למצוה מסתבר שיצא).

יב לפי הנ"ל וכינוי לדין שמי שנסתפק לו אם בירך אם לאו והוא בא לכתוב דברי תורה, לא יברך מספק שהרי באופן זה שאינו קורא אין הברכה אלא מדרבנן. למ"ד למקרא דוקא מברך לכא'ו צ"ל דנקט דאין בזה משום ברכת המצוות, או נקט שאף כלפי ברכה"צ חייבו רק בגוונא דקריאת משה. וא"כ השו"ע שנקט שאף בדליכא צורת קריאה צריך לברך, כגון בכתיבה, ע"כ ס"ל דלמ"ד אף לגמרא לא בעינן דומיא דקריאה, וא"כ תו אין צריך לסברת תר"י שמשום שיש בגמרא מקראות.

ושם היה דיבור ולא הרהור, ועל סמך פרישה זו תיקן עזרא לדורות, וה"נ חיוב ברכת התורה לא נאמר אלא על אותו אופן דאשכחן במשה רבינו שאמר להם השירה בפה, ואף הם נחשבים כמדברים משום שומע כעונה (ע"ש בתוס'), משא"כ בהרהור גרידא].

וסייע גדול לסברא זו, דהרי מצינו בגמרא פלוגתא דאמוראי על איזה לימוד צריך לברך, רב הונא אמר דוקא למקרא צריך ור' אלעזר מוסיף אף מדרש וריו"ח אמר אף למשנה, ופירשו תר"י כי גם בה משולבים מקראות, ורבא שהסיק דאף לגמרא צריך, היינו מאותו הטעם, מחמת קראי דאיתנהו בה. והלא ודאי מצות ת"ת מתקיימת גם בשאר לימודים ואעפ"י לא כל לימוד טעון ברכה אלא זה שיש בו תורה שבכתב. וטעם הדבר - כאמור, משום דילפינן דומיא דקריאה דמשה רבינו שהיא בתורה שבכתב שנחשבת קריאה בשם ה' כנ"ל. וא"כ מובן שאף על פי שהמצוה מתקיימת בהרהור מ"מ לענין הברכה צריך צורה מסוימת של קריאה.

ומבואר היטב שהשו"ע והגר"א לשיטתייהו אזלו, דהשו"ע לשיטתו שהיא ברכת ההודאה, על כן כתב שנתקן רק על צורת קריאה מסוימת, והגר"א לשיטתו שהיא ברכת המצוות, על כן מברך על הרהור שהרי מקיים מצוה גם בזה.

אלא שקשה ממה שכתב השו"ע (שם ב) שעל כתיבת דברי תורה צריך לברך אעפ"י שאינו קורא, וכמו שהקשו הט"ז והגר"א מאי שנא הרהור מכתובה, דבהרהור פסק השו"ע בסמוך שאינו מברך ובכתיבה פסק לברך. ולכאורה צריך ליישב בשיטתו שאין הטעם משום שצריך צורת 'קריאה' כנ"ל אלא כמו שפירשו האחרונים עפ"י מה שכתב הב"י עצמו (תלב) שאין מברכים על ביטול חמץ מפני שעיקרו בלב ולא תקנו ברכת המצוות אלא על עשיית מעשה. ולפי"ז י"ל דבכתיבה כיון שעושה מעשה - שפיר מברך. ויש בדבר חידוש, שאעפ"י שהכתיבה אינה מעשה המצוה מ"מ סוף יש בצורה זו מעשה, ושוב יכול לברך על הלימוד שבהרהור^ט.

אלא שלפי"ז תקשה סתירה בדעת השו"ע, שהרי התבאר לעיל דס"ל כהצד שהיא ברכת ההודאה ולפי"ז אין מקום לחלק בין מעשה כתיבה להרהור, דברכות ההודאה ודאי אינן תלויות במעשה.

אבל לפי הנ"ל הכל עולה על נכון, והולכים השו"ע והגר"א לשיטותיהם; הגר"א נקט כפי שיטתו הנ"ל שברכת התורה גדרה ברכת המצוה, ועל כן מפרש שאמנם הנך אמוראי דסברי לברך רק על מקרא או מדרש, לדעתם חיוב הברכה הוא דוקא על צורת קריאה מסוימת ולא על מעשה מצות הלימוד, אבל לפי מאי דאסיקנא שמברך גם על גמרא ע"כ היינו משום שמברכים על קיום מצות לימוד תורה ולא על קריאה בצורה מסוימת דוקא [ולפי"ז א"צ לטעמא דתר"י שהטעם הוא משום פסוקים דאיתנהו

ט וצ"ע לפי"ז למש"כ הרמ"א שם שיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם, והרי גם כאן איכא מעשה שיש בו הרהור, שקשה לומר שאין שם הרהור. וצריך לומר שמ"מ אין זו 'התעסקות' בתורה, משא"כ כאן צ"ל שהכתיבה בעצמה היא התעסקות בתורה והרהור מצטרף עמה. ויש לסייע כן ממה שכתב תר"י הטעם לברך על גמרא מפני המקראות שבה. והלא גם אם ילמד גמרא ספר וענין שאין בו שום מקרא צריך לברך, אלא הכוונה כיון שכל דבר בתורה בא לבאר ולפרש מקרא כלשהו, חשיב כעוסק במקרא (כ"כ הגר"ח שליט"א במכתב: 'כל הלימודים הם ביאורי התורה שבכתב'), הרי שאעפ"י שאינו מוציא מפיו את המקרא אלא מהרהר אודותיו סגי בהכי לברך, והיינו משום שמתעסק בפה בדבר המפורש את הכתוב.

ובשיטת הרמב"ם מבוארים ומחודדים הדברים טפי, על פי דבריו בהל' תפילה (פ"ו), שכתב (בה"י) המשכים לקרוא בתורה קודם שיקרא ק"ש נוטל ידיו תחילה ומברך שלש ברכות ואח"כ קורא. ומפרט והולך נוסח הברכות. ושוב (בה"י"א) כתב 'בכל יום חייב אדם לברך שלש ברכות אלו ואח"כ קורא מעט מדברי תורה'. וצריך טעם לכפילת הדברים, מדוע חזר וכתב שוב שצריך לברך שלש ברכות אלו. וגם צריך באור (כפי שדקדק באג"מ או"ח ח"ב ג) במה שכתב שלאחר שמברך קורא מעט מדברי תורה, כאילו משמע שהקריאה באה בשביל הברכה, והלא בכל מקום הברכה באה מחמת המצוה ולא להפך - אלא שבדבריו אלו מבואר ששני דינים יש בברכת התורה; בתחילה כתב שהמשכים לקרוא צריך לברך, והיינו גדר ברכת המצוה [וכמובא לעיל מדברי הרמב"ם בתשובה ט]. ושוב הוסיף שמלבד דין זה עוד תקנו חכמים שצריך אדם כל יום להודות על התורה, כשאר ברכות השבחה שתקנו בשחר, ומצד זה אף מי שאנוס מללמוד כגון חולה וכד', מ"מ צריך לברך שלש ברכות ולקרוא מעט אחריהן כדי לקיים תקנת חכמים של ברכת השבחה בכל יום. ומוכן גם שהביא הרמב"ם דין זה בתוך הלכות תפילה עם שאר סדר ברכות השחר, שמלבד הדין הכללי של התורה והמצוה שטעונה ברכה, קיים דין נוסף של ברכת שבח (בברכת 'אשר בחר בנו') ותפילה (ב'הערב נא', כפי שכתב בשו"ת מן השמים ובהשגות הראב"ד על הרי"ף בברכות שם) על התורה בכל יום ויום.

ובזה יש ליישב שיטת רש"י, כפי שהעיד תלמידו הר' שמעיה (מובא ב'תור"י החסיד' ברכות יא ובהגהות מיימוניות), כשהיה משכים קודם עלות השחר ולומד, מברך ברכת התורה, וכשהאיר היום ובא לבית הכנסת היה מברך שוב. ובתור"י החסיד תמה טובא על כך, והלא כבר בירך ויצא בברכתו על הלימוד של היום כולו וכיצד יכול לברך שוב. אך לפי הנ"ל מובן הדבר, שנקט שלא יצא בברכה שלפני היום אלא ידי חובת ברכת המצוה, אבל חובת הברכה שהיא סדר היום, סובר שלא תקנו אלא כשהאיר היום ולא יצא בברכה שבירך מקודם לכן [ומ"מ אין תימא שמברך את שלש הברכות גם כשמברך על המצוה וגם כברכת השבחה, שלא חילקו חכמים בברכות ולעולם כשמברך אחת מצי לברך את שלשתן].¹⁰

¹⁰ אכתי צ"ב אם הגדר הוא כשאר ברכות השחר, מדוע כשאומר תחנונים חייב לברך מקודם להרמב"ם, מ"ש משאר ברכות השבחה שאינו מחויב להקדים הברכה להנאה, כגון ברכת מליבש ערומים ללבישה, וכמו שלא מצינו איסור ליהנות מהאש במוצ"ש קודם ברכת מאורי האש. וצ"ל שהוא גדר שונה, כענין ברכת הנהנין שכתב בקה"י שאסור להנות בלא ברכה. ומצינו כיו"ב בברכת השבחה גבי ברכת חתנים שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה.

ועוד נראה שהברכה קאי על דברי התורה עצמם ולא דוקא 'לימוד'. ואף בדרך תפילה מ"מ כל דיבור דברי תורה טעון ברכה. הגע עצמך, אדם הקורא בספר תהלים ודאי מברך ברכת התורה כאשר הוגה בכתבי הקודש, וכי דוד המלך ע"ה באמירתו אותם המזמורים אלו כתפילה והשתפכות הנפש לא היה מברך?!

ועוד נראה שמצות תלמוד תורה אינה רק השכלה בתורה אלא כל עיסוק דברי תורה בכלל המצוה, ובכלל זה כשמרגיל לשוננו בדברי תורה [ול'למוד' בלשון רז"ל היינו לשון הרגל, נמצא 'תלמוד תורה' היינו התרגלות בתורה, כענין 'ותרגילו בתורתך']. וסייעתא לכך מדברי רבנו בחיי בכד הקמח שאפילו אינו מבין מה שאומר - מקיים המצוה. וכן בשו"ת מהר"ל (החדשות ס"ה) מה פשוט לו שאף אם אינו מבין מה שקורא - מברך ברכת התורה (ואין כן דעת כמה פוסקים). וכן ממש"כ הפוסקים שבכתבה מברך הואיל ומוציא בפיו תוך כדי תחינתו, והרי אין דעתו להוסיף ולקח אף מ"מ מרגיל הדברים בפיו [שנמא אף בכתבה גופא יש משום עיסוק והתרגלות בתורה. ורמז לדבר מדברי המדרש דגל מחנה יהודה כולם בעלי תורה, ועל שבת זבולן הביא קרא דמושכים בשבת סופר]. וכן יש לסייע מאד דתקנו לומר קדושה דסיידרא בשביל שיעסקו בכל יום בתורה (ערש"י סוטה מט). והרי הפוסקים נאמרים דרך קריאה ולא דרך לימוד והשכלה.

ואולי זהו טעם השו"ע שאין מברך על הרהור, דנקט שיעקר המצוה הוא בשינוי הדברים בפה והתרגלותם על לשונו, ושמא סבר ש'הגית' היינו הגיית הפה.

הפסיקו והסיחו דעת מן הלימוד וחזרו ללמוד, יברכו שוב על לימודן שהרי בנשים אין שייכת סברת הראשונים שאין הסח הדעת מהלימוד מאחר ומצווה ללמוד כל היום, דהלא אינן מצוות. אלא שהעיר על שלא נמצא כן בפוסקים ראשונים ואחרונים. אמנם ההסבר לכך הוא כנ"ל, שהרי מצד ברכת ההודאה די בפעם אחת ביום, וכל מה שדנו הראשונים על הסח הדעת היינו רק משום לתא דברכת המצוה, והרי מצד ברכת המצוה אין ברכה זו נוהגת כלל בנשים וכנ"ל, ורק משום ברכת השבחה אתינן עלה וא"כ בפעם אחת ביום די. [והנה הבאה"ל (בסי' מז ובסי' נב) הביא דברי הפמ"ג דמהניא כוונתו שתעלה ברכתו על לימודו רק עד זמן מסוים, והאריך בזה. ויש לדון לחלק בזה בין ברכה"ת בתורת ברכת המצוות דבזה שפיר יש לדון שתועיל כוונה זו שתעלה ברכתו למעשה המצוה עד זמן מסוים ולא יותר, אבל לברה"ת בתורת ברכת ההודאה לא מהניא כוונה זו שהיא ברכה ההודאה על כללות התורה ולא שייך להגבילה בין מעשה למעשה. וע' מנח"ש בסי' יח]."

ח והנה השו"ע (בסוס"י מז) פסק שבאמירת פסוקים בדרך תחנונים חייב לברך ברכה"ת. ואילו הגר"א שם נקט לעיקר דינא שאינו חייב לברך. ומבואר היטב דאזלו לטעמייהו, דהגר"א לשיטתו שהיא ברכת המצוות הלא אין מתקיימת מצות לימוד כשאומר פסוקים דרך תחנונים ותפילה, ואף אם מצוות אינן צריכות כוונה, הרי אמירה כזו ודאי אין שם 'לימוד' עליה וכענין כוונה הפכית¹⁰. ואילו השו"ע לשיטתו שהיא ברכת ההודאה המחויבת 'בכל עת שנקרא בתורה', ולפיכך איכא חיוב אף בכה"ג [ומוכח מזה שהשו"ע נקט כדרך הרמב"ן שהיא ברכת ההודאה, ולא כדרך הגר"ח שהיא אופן צורך הלימוד, שהרי באמירת תחנונים, לא רק דליכא מצות לימוד, אלא אף מעשה לימוד ליכא.

אלא דלפי"ז תקשה סתירה בדברי הרמב"ם, דבתשובה (פאר הדור קפו) כתב לענין אמירת תחנונים בהשכמה, שודאי טעונים ברכת התורה לפניהם, וזה סותר לדבריו (בתשובה ט הנ"ל) שהיא ברכת המצוות. ולפי האמור לעיל ניחא, די"ל אף בדעת הרמב"ם שמלבד שהיא ברכת המצוה [מדאו' או מדרבנן כנ"ל], יש בברכת התורה גדר נוסף של חיוב בתורת הודאה, ומצד זה הסח הרמב"ם ש'אף על אמירת תחנונים צריך לברך, הגם שאין בזה גדר 'לימוד' כנ"ל, כי אמנם מצד ברכת המצוה אין צריך באמירה כזו אבל משום ברכת השבחה וההודאה צריך.

יג באות ג.

יד ואכתי י"ל דעכ"פ לר"ת יוכלו לברך בכל פעם מצד ברכת המצוה. אך בזה יש מקום לתרץ כיון שאנשים אינם מברכים בכל פעם, והן אומרות 'צונו' רק מפני שמתכללות עם האנשים במצוותיהם, ע"כ לא תקנו להן לברך באופן שהאיש אינו מברך למעשה.

ואכתי קשה מדוע אין בהן הסח הדעת, נהי דאין לחוש להפסק בין ברכת ההודאה ללימוד, אבל אם הסיחו דעת הרי כאן לימוד חדש, והלא הרמב"ן כתב שצריך ליתן הודאה בעת הלימוד. אכן לפי"ז הרמב"ם ה"ל שתקנו ברכה כזו חייב בכל יום כעין ברכות השחר י"ל שלגשים סגי בברכה אחת לכל היום אף בדאיכא הסח הדעת.

עוד יש לדון לפי"ז במה שצדד בבאה"ל (סוס"י מז) שלהשו"ע מוציאות הנשים את האנשים בברכה"ת, והלא אין מחויבות אלא מצד ברכת ההודאה או ברכה על עצם התורה, אבל מצד ברכת המצוות אינן מצוות בדבר וכיצד יוציאו האנשים המחויבים בברכת המצוה, אך שמא הואיל וסו"ס מחויבות, הגם שאין בהן את כל מרכיבי החיוב שבאנשים - מוציאות. וע' בשו"ת שבת הלוי (ח"א) רה הערה לסי' מז) שצדד לחלוק על הביאה"ל כיון שאין חיובן דומה לחיוב האנשים.

¹⁰ ואף לפי מש"כ רבנו בחיי (כד הקמח 'תורה') שהקורא תורה שבכתב מקיים מצות תלמוד תורה הגם שאינו מבין, נראה שמ"מ אומר בתורת קריאה בתורה אבל בתורת תפילה ותחנונים אין זה מעשה לימוד. וע' להלן בהערה.

בכ"מ. ויש מהראשונים שנראה מדבריהם שאין גדרה כברכת המצוות אלא ברכת ההודאה על נתינת התורה, או שלימוד התורה עצמו טעון ברכה ללא תלות בקיום המצוה. ויש מי שכתב שגדרה מעין 'ברכת הנהנין'.

ב) יש להוכיח מהירושלמי ששני דינים קיימים בברכת התורה; דין אחד מדאורייתא שאינו מצד מצות הלימוד, ועוד דין מדרבנן לברך על מצות הלימוד כשאר מצוות.

להרמב"ן נראה שמדאורייתא היא ברכת ההודאה ואינה שייכת למעשה הלימוד ממש, והיא נמנית כמצוה בתרי"ג מצוות, ומדרבנן תקנו ברכה על מצות הלימוד.

מהרמב"ם ומספר החינוך נראה שעיקרה ברכת המצוה, והריהי מתלווה אל הלימוד ואינה מצוה לעצמה, ומלבד זאת קבעו חכמים לברך בכל יום ברכת השבח על התורה בדומה לשאר ברכות השחר.

וכן נראית דעת רש"י שהיה מברך על לימודו קודם עלוה"ש ושוב בירך בביהכ"נ כשהאיר היום.

יתכן שלכך תקנו כמה ברכות על התורה; ברכת המצוה, ברכת ההודאה. ועוד יש בה תפילה על הלימוד ועל עריבותו.

ג) יש לתלות מחלוקת הפוסקים אם מברכים על הרהור בדברי תורה, בשאלה הנ"ל; האם היא ברכת המצוה מדאורייתא אם לאו. ומ"מ אף לפי דעת האומר שאין מברכים על הרהור, על הכתיבה שיש בה מעשה מברכים משום ברכת המצוות.

לדעת כמה פוסקים המצוה מדאורייתא לברך רק באופן מסויים של קריאה, בדומה לקריאת משה את השירה לבני ישראל.

ד) מחלוקת השו"ע והגר"א אם ברכת התורה נתקנה גם לנשים, תלויה בשאלה בגדר הברכה, אם היא ברכת המצוה אם לאו. ולכל הדעות אין הנשים מברכות אלא פעם אחת ביום כאנשים, הגם שהסיחו דעת בין לימוד ללימוד.

וכן מחלוקתם אם צריך מדינא לסמוך הברכה ללימוד, תלויה בשאלה זו.

וכן מחלוקתם אודות אמירת פסוקים שלא בדרך לימוד, נוגעת בשאלה זו.

ה) ברכות המצוות ניתקנו כדבר שהמצוה טעונה אותו, ובחסרון ברכה נחשבת המצוה כחסרה.

ז) ולפי האמור יש לישב קושית השאג"א מהא דמבואר בברכות (כ: דבעל קרי מתקנת עזרא מהרהר ק"ש מפני שהיא דאורייתא ואינו מברך מפני שהברכות דרבנן. והקשה הלא כיון דברכה"ת דאורייתא בדין הוא שיהרהר הברכה בלבו קודם שיקרא ק"ש [ובתורת רפאל חידש בשיטת הרמב"ם - עפ"י גרסת דק"ס בברכות כא. - דהיא היא קושית הגמרא שם, ושלכן אף ר' יהודה דאמר שברכה"ת דאורייתא איתותב, וזהו מקור הרמב"ם להלכה דברכה"ת דרבנן]. ותיירץ השאג"א עפ"י השו"ע דעל הרהור אין צריך לברך, והלא אינו מוציא בפיו קריאת שמע אלא בהרהור. אך קשה דהתיינח להשו"ע אבל להגר"א שצריך לברך על הרהור הדרה קושיא לדוכתה. אך להנ"ל א"ש דהגר"א אזיל לשיטתו שברכה"ת גדרה ברכת המצוות, שעל כן נקט לעיקר דינא [דלא כדעת השו"ע] שהמשכים לומר תחנונים אינו צריך לברך ברכה"ת, דלאו 'לימוד' הוא כנ"ל, וא"כ הכי נמי ס"ל דקריאת שמע שאומר בסתמא, לאו בתורת לימוד תורה הוא אלא בתורת קבלת עול מלכות שמים [ועל דרך שביאר הב"י (מז) בטעם הירושלמי דאין פוטרת ברכת 'אהבה רבה' אלא בשנה לאלתר, ונתקשו הראשונים (בברכות יא) דתיפול"ל דקריאת שמע עצמה היא תלמוד תורה, [ואכן הרשב"א הביא גרסת הראב"ד בירושלמי 'והוא שקרא לאלתר' והיינו קריאת שמע], וביאר הב"י דכיון דקורא לשם מצות ק"ש לאו לימוד תורה הוא. וכן נקט באו"ש בהל' ת"ת דהא דמבואר בגמרא (בנדרים ח ובמנחות צט) דבק"ש מקיים מצות ת"ת, היינו דוקא בכיוון להדיא גם לשם ת"ת, אבל בלא"ה לא. והארכנו עוד במק"א"], ועל כן בעל קרי שאסור בתורה, קורא ק"ש רק בתורת מצוה מחויבת דקבלת עומ"ש, הלכך על זה אין לו לברך ברכה"ת, דהגר"א לשיטתו אזיל שברכה"ת היא ברכת המצוות.

נמצא אם כן שהשו"ע והגר"א כל אחד מתרץ לטעמיה באופן שהולך לשיטתו בגדר הברכה; להשו"ע שהמצוה דאורייתא היא בגדר ברכת הודאה ואיכא חיוב גם על קריאה שאינה בדרך לימוד - מ"מ הא בגדר זה אין חיוב אלא בקריאה בפה ולא בהרהור [ומצד חובת ברכה"צ דרבנן - הלא אינה קריאה של לימוד, ובלא"ה הלא בעל קרי פטרוהו בברכות דרבנן], ולהגר"א שהברכה בגדר ברכת המצוה, ומצד זה חייב אף על הרהור - אין חיוב אלא כשקורא בתורת לימוד.

עיקרי דברים

א) מדברי כמה ראשונים (רשב"א, או"ז) נראה שברכת התורה ענינה ברכה על מצות הלימוד. וכן נראית שיטת הגר"א

ז' והגר"ח ק"ש שליט"א כתב (במכתב שבידי) שלדעת הגר"א אפילו אם כיון בפירוש לשם לימוד לא יצא, דלעולם ק"ש אינו בגדר 'לימוד'. ולא הבנתי דבריו הלא אמרתינו במנחות דקיים לא ימוש' בק"ש. ובפרט דבפרשה שניה שאינה מחויבת מהתורה ודאי יצא ידי חובת לימוד. ובשם הגרי"ז מטו (ע' 'ירושלים במועדיה' לגר"א נ' שליט"א - שבועות) שכשהיה יוצא באהבה רבה ידי חובת ברכה"ת, היה כופל הפסוק 'כתבתם' לשם לימוד. וצ"ע בשמועה זו, היאך מפסיק בתוך ק"ש בלימוד. ושמו היה חושש שלא דקדק באותיותיה ולכן כפל. ולפי"ז אין ללמוד מזה לכולי עלמא.

